

BACH: KÉTSZÓLAMÚ INVENCIÓI A ZONGORATANÁR SZEMÉVEL

Maczelka Noémi előadásának vázlat

1. J.S. Bach ezt a zongoradarab-sorozatot 1720-ban írta fiának, az akkor 10 esztendő Wilhelm Friedemann-nak. Lelőhelye a „Klavierbüchlein” c. sorozat, mely 3 kötetből áll. Közülük kettőt feleségének, Anna Magdalenának, egyet előbb említett fiának szánt. A sorozatot 1723-ban átdolgozta.
2. 1717-től 1723-ig Bach családjával Köthenben élt. Itt Leopold anhalt-kötheni herceg alkalmazásában vezette az udvari zenekart. A herceg maga is muzsikált a zenekarban, és zeneértő lévén, értékelni tudta Bach nagyságát. Így szabadon szárnyalhatott alkotói fantáziája. Elsősorban kamara- és zenekari muzsikát írt.
3. Schmieder tematikus műjegyzékében (BWV) a 3. műcsoportba tartoznak a kötheni évek művei, így ez a sorozat is. A fontosabb művek közül ekkor született a János passió, a Brandenburgi versenyek, a Wohltemperiertes Klavier I. kötete, a 3 szólamú invenciók (sinfonia-k), a Kávétantáta, a Parasztkantáta.
4. Az invenciók előszavában Bach utal arra, hogy kis darabjaival „elsősorban az éneklő játék elsajátíttatása a célja.” Milyen hangszeren lehetett éneklően játszani 1720 körül?

Erre a clavichord volt alkalmas. Olcsósága és érzékenysége miatt ez a hangszer volt elterjedt, még zenészkörökben is. A nagyobb hangú, drágább csembaló birtoklását nem mindenki engedhette meg magának. Azonban nyilvánvaló, hogy az invenciók közül jó néhány fródot erre a hangszerre is. Több olyan darab van, amely egyszerre igényli ugyanazon hang megszólaltatását: ezek biztosan két manuálos hangszerre fródtak. (C, c, Á, B)

5. A címekről is szót kell ejtenünk. Az invenció jelentése: ötlet, gondolat, lelemény. Zenei értelemben először Jannequin használta. (Inventions musicales) Nyilvánvaló jelentése esetünkben az a kis téma vagy motívum, melyből többnyire az egész darab felépül. (Sokszor még a szekvenciák, közjátékok is ebből építkeznek: C, G, a)

A manapság háromszólamú invencióknak nevezett darabokat Bach eredetileg Sinfoniák-nak nevezte. A Sinfonia olasz szó. Eredeti görög jelentése: együtthangzás, harmónia. Az ókorban a konszonáns oktáv hangközt jelentette, ill. bizonyos hangszereket értettek alatta. A középkorban is ezzel a jelentéssel bírt, majd a 14-15. századtól több szólamú hangszeres darabok jelölésére kezdték használni. 1600 után egyre gyakrabban jelentett hangszeres előjátékot, vagy ritornellt. Nem annyira a kontrapunktikus szerkesztés, mint inkább a harmonikus jelleg dominált benne.

Később ez az elnevezés további különböző tartalmakkal bírt, míg végül elérkezett a napjainkban szimfóniaként ismert négy tételes zenekari műhöz.

6. Statisztika

6.1 A témák kezdete szerint:

6.1.1 Felfelé diatonikusan haladó: C, D, d, E, g, A, B

6.1.2 Ereszkedő: e, f

6.1.3 Váltóhanggal induló: c, Esz, h

6.1.4 Hármashangzat-felbontással induló: F, G, a

6.1.5 Súlytalan kezdés:

Egy szólamban: C, c, F, g

Kísérő szólammal: Esz, E, e, g, a, B, h

6.1.6 Ütemszámon kezdődő: d, f, G, A

6.1.6 Felütéssel kezdődő: D

6.2 A témák terjedelme szerint:

6.2.1 Rövid téma: C, D, d, e, F, G, a

6.2.2 Hosszú: c, Esz, E, f, g, A, B, h

6.3 Az ütemmutató szerint:

6.3.1 4/4-es: C, c, Esz, e, g, a, B, h

6.3.2 3/8-os: D, d, E

6.3.3 3/4-es: F, f,

6.3.4 9/8-os: G,

6.3.5 12/8-os: A

7. Bach a törzshangsor minden egyes fokára épülő dúr- és moll hangnemben komponált invenciót. (H-dúr helyett B-dúrban, E-dúr mellett Esz-dúrban is írt.) Ezek a darabok igen változatos játszánivalót kínálnak mind a formát, mind a tartalmat illetően.

8. Az invenciók kiváló alkalmat nyújtanak a díszítések helyes előadásmódjának elsajátítására is. Tegnap a hallgatónk által játszott invenciók sok esetben helytelen díszítéseket tartalmaztak. Ezért talán nem árt átisméltetni az invenciókban található díszítések helyes kivitelezését.

8.1 Minden díszítés a főhang időtartamát rövidíti meg, tehát ütésre, s nem a főhang elé kell játszani. Hogy a váltóhang diatonikus vagy kromatikus, mindig az adott hangnemtől függ. Az adott hangnem hangjait kell játszaniunk a díszítésekénél is. (Hacsak külön módosítójel nem rendelkezik másképp).

8.2 Trilla: Felső váltóhangon indul, 4 hangból áll. Ha a díszített hang előtt álló hang azonos a díszített hang felső váltóhangjával, át lehet kötni. Ekkor t.k. 3 hangosra rövidül a trilla, de így az átkötés értékével később kezdődik. Különösen zárlatoknál előfordul, hogy a trilla utókében végződik.

8.3 Mordent : Főhangon indul, 3 hangos, alsó váltóhanggal.

8.4 Doppelschlag: ~ 4 hangos, felső váltóhang, főhang, alsó váltóhang, főhang

8.5 A hosszú, több ütemen át tartó trilla – különösen a bal kézben – a kevésbé gyakorlott zongoristáknak komoly gondot okoz. Legszébben akkor szól, ha szabad, tehát nem beosztott, kicsit lassabban indul, és lassulva fejeződik be. Ha ez nem megy, beosztott trillát játszunk. Nagyon szép, és jó ritmusgyakorlat, ha triolásan osztjuk be. A bal kézben azért, hogy ne nyomja el a jobb kéz szólamát a trilla, lassabb trilla alkalmazható. A dallam szépségére is legalább akkora figyelmet kell fordítani, mint a trilla nehézségére.

8.6 Általában szem előtt kell tartani, hogy a díszítés díszítésre való, ezért nem okozhat semmiféle megtorpanást, a ritmus vagy a tempó torzulását, a dinamika akaratlan megváltozását. Végző esetben a díszítés elhagyható, ha így folyamatosabb dallamívet, pontosabb artikulációt nyerünk.

Irodalom:

Szabolcsi Bence-Tóth Aladár: Zenei lexikon (Zeneműkiadó, Bp. 1965)

Ulrich Michels: SH atlasz–Zene (Springer-Verlag Bp, 1994)

Hernádi Lajos: Elemző tanulmányok Bach: Kétszólamú invencióihoz. (Zeneműkiadó Vállalat, Bp. 1964)

Bach: Kétszólamú invenciók (Solymos Péter) Zeneműkiadó, Bp. 1972

Bach: Kétszólamú invenciók (Gát József) Zeneműkiadó, Bp.

Bach: Kétszólamú invenciók (F.A.Roitzsch) Edition Peters

Philipp Emanuel Bach: Versuch über die wahre Art das Clavier zu spielen (Leipzig, 1957)